

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ПАНДЕМІЇ COVID-19 ДЖОРДЖО АГАМБЕНОМ

У 2020 році людство зіштовхнулося з новим викликом – пандемією коронавірусу. Вона швидко стала новою глобальною проблемою, яка вимагала, зокрема, і філософського осмислення. У листопаді 2020 року програма Всесвітнього дня філософії, що був організований ЮНЕСКО, була присвячена осмисленню пандемії. 19 листопада 2020 року було проведено круглий стіл «Разом перед обличчям пандемії» за участі Жана-Люка Нансі (Франція), Серени Парех (США) та Жоеля Заска (Франція). 20 листопада була презентована праця «COVID 19: на зустріч новому світу?» [13].

Одними з перших, хто спробував презентувати власне бачення впливу пандемії на життя суспільства і передбачити наслідки для майбутнього, стали соціальні філософи, котрі розвивали ідеї біополітики: Джорджо Агамбен, Славою Жижек, Ален Бадью. Спробуємо проаналізувати погляди Джорджо Агамбена як найбільш радикального критика урядових заходів стосовно боротьби з пандемією коронавірусу у світі.

«Батьком» біополітики можна вважати Мішеля Фуко, який у своїх роботах 1970-х років запровадив терміни «біополітика» та «біовлада», описав трансформацію владного впливу з боку держави стосовно населення, запропонував провідні напрямки державного контролю над сферою відтворення населення [10, с. 86]. Мішель Фуко одним з перших зробив медицину предметом політико-філософського аналізу і наголосив на її зростаючій ролі у житті соціуму в майбутньому. Це пов'язано з тим, що для урядів провідних країн світу життя та здоров'я громадян постають головною цінністю. Медицина постає засобом

забезпечення тривалого життя, яка має бути активним у сфері праці та економіки споживання. «Медицина є біополітична стратегія» [12, с. 53].

Ці ідеї Мішеля Фуко були переосмислені сучасним італійським філософом Джорджо Агамбеном. На його думку, Фуко лише окреслив методи, якими влада контролює тіла і бере на себе їх захист, проте не зміг розробити єдину теорію політичної влади. Саме тому, Дж. Агамбен розробляє власну соціально-філософську концепцію біополітики, у якій усі існуючі політичні режими проголошуються біополітичними. Цю тезу згодом підхопить Славою Жижек. Якщо для М. Фуко біополітика є здобутком епохи модерну, то Дж. Агамбен знаходить її початки в античній політичній традиції. Суверенна влада можлива лише тоді, коли «zoe» (біологічне) та «bios» (політичне) поєднуються в єдине ціле. «Голе життя» стає частиною політичного життя. Спираючись на ідеї К. Шмітта, Дж. Агамбен вважає, що контроль над життям людей найкраще може бути реалізований в умовах надзвичайного стану. Суверенна влада найкраще виявляє себе через можливість запроваджувати та скасовувати надзвичайний стан. Такий стан дозволяє пояснити парадокс навколо якого вибудовується вчення Дж. Агамбена про включене виключення. У К. Шмітта під час надзвичайного стану неможливо розмежувати порушення закону від його виконання [1, с. 209]. Запровадження надзвичайного стану дозволяє включити у правове поле те, що знаходиться поза його межами. На думку Дж. Агамбена, саме у цьому стані відбувається повернення до «голоного життя», а суверен набуває контролю над ним. Він пропонує використовувати термін «*homo sacer*». У римському праві це той, кого можна вбити без покарання, але не можна принести в жертву. «Мета будь якої влади полягає в творенні «голоного життя» ... не просто природне життя, але життя приречене на смерть є початком політичного... початком політичної влади є життя абсолютно не захищене, котре включене у сферу політичного, адже його у будь який момент можливо відібрати» [11, с. 266]. Людина стає «*homo sacer*», коли дозволяє суверену управляти своїм життям. Парадокс демократії полягає у тому, що люди добровільно підкоряються владі, яка обіцяє їм щастя та свободу, проте діє так аби «схопити голое життя» та

контролювати його. Таким чином, на думку Дж. Агамбена, ми насправді усі живемо у таборі. Поява табору у нього співпадає з появою нації, коли територія або факт народження втрачають свою значимість. Держава контролює націю через контроль біологічного життя. У сучасному світі розмита різниця між нормальним та ненормальним. Як підкреслює Т. Воропай, проблема надзвичайного стану полягає у тому, що він прибирає розподіл влади між гілками. Уряд отримує законодавчі повноваження і починає активно ними користуватися. Дж. Агамбен як приклад такого стану розглядав нацистську Німеччину [8, с. 47].

Отже, Джорджо Агамбен до початку пандемії вже мав достатньо негативне ставлення до держави та її політики, розглядав існуючий світ як великий концтабір, у якому людина знаходиться під контролем і «де кожне питання про життя є передусім питанням про смерть» [9, с. 13]. Як спосіб подолання контролю і насильства він пропонує бездіяльність як спосіб споглядання власної діяльності. Такий підхід є близьким до принципу у-вей в китайській філософії. Особлива роль належить мистецтву, яке у нього є не естетичною, а політичною діяльністю. Потрібно життя перетворити на форму-життя. «Під формою-життя розуміється така точка, у якій робота над твором і робота над собою поєднуються» [9, с. 14].

На початок пандемії Джорджо Агамбен відреагував статтею «Винайдення епідемії» (26.02.2020), у якій він звинуватив владу у тому, що вона використовуючі масову паніку викликану коронавірусом намагається увести надзвичайний стан. Він каже: «якщо лише 4 % хворих на ковід потребують допомоги у лікарні, тоді чи є це підставою для таких надзвичайних заходів, котрі запроваджуються. Ці заходи можна пояснити лише 2 факторами: тенденцією до використання надзвичайного стану в якості нормальної парадигми влади; станом страху, яким інфікована масова свідомість індивідів в останні роки і який трансформується у прагнення колективної паніки, для якої епідемія стає справжнім приводом» [2]. У статті «Чума» (11.03.2020) він конкретизує думку про масовий страх. Масовий страх нав'язується суспільству шляхом перетворення кожного у потенційного розповсюджувача хвороби, ви маєте розірвати звичні соціальні контакти заради порятунку. На його

думку, таким чином влада ставить під контроль систему освіти, впроваджуючи дистанційну форму [3]. У «Роздумах про чуму» (27.03.2020) він висловлює думку, що повернення до нормального життя вже є неможливим, що надзвичайний стан вже не буде скасований [4]. У статті «Соціальне дистанціювання» (06.04.2020) Агамбен наголошує, що цим терміном влада намагається замінити термін ізоляція, а цифровими технологіями позбавити людей звичного спілкування, яке дозволяє обмінюватися думками і критикувати владу [5].

Заперечення пандемії Дж. Агамбеном, зокрема, у статті «Правда та брехня» (28.04.2020) змусило інших філософів вступити із ним у дискусію. Першим відреагував Жан-Люк Нансі, який є автором концепції спільноти як буття-разом. Він наголосив на тому, що епідемія є перевіркою на спільність, ізоляція кожного найкраща перевірка цієї спільності. Тільки діючи разом можна подолати епідемію. Завдання влади полягає у тому аби замість моделі примусу утвердити модель опіки. У роботі «Вірусний виняток» стверджується: *«Ціль не повинна бути помилковою: немає сумнівів, що ціла цивілізація наразі під питанням. Існує своєрідний вірусний виняток: біологічний, комп'ютерний, культурний, що пандемізує нас. Уряди – лише похмурі кати, а їх звинувачення – це радше відволікаючий маневр, а не політична рефлексія»* [6].

Заочну суперечку з Агамбеном розпочав також Славој Жижек, який у роботі «Пан(дем)іка. COVID-19 струшує світ» (квітень 2020) заявив, що соціальне дистанціювання навпаки посилює зв'язок між індивідами, лише сильний державний контроль може зупинити епідемію, люди мають довіряти державним інституціям [6].

Джорджо Агамбен наразі продовжує критикувати уряд за запровадження вакцинації, впровадження сертифікатів, обмеження на пересування [1]. Він не відмовляється від ідеї, що це є лише приводом для надзвичайного стану, який підтримує світовий концтабір. Його ідеї дозволяють легалізувати боротьбу проти карантинних заходів, масові акції протестів. Проте такі насильницькі дії, а саме насильницьким завершуються ситички з поліцією, суперечать закликам Агамбена

до бездіяльного споглядання. Своєю активною публіцистичною діяльністю Агамбен не сприяє збереженню життя та здоров'я своїх співгромадян, а лише постулює абстрактні гасла. Якщо у часи до пандемії Агамбен вже бачив табір, за умов, коли загроза життю та здоров'ю була відсутня, тоді чому він на стільки його боїться у період реальної небезпеки. Його вчення наголошує на тому, що надзвичайний стан фактично є новою нормальністю.

Нам видається, що ідеї біополітики Мішеля Фуко є більш прийнятними за умов пандемії, ніж погляди Джорджо Агамбена, які лишень підривають зусилля стосовно завершення епідемії коронавірусу.

Література:

1. Агамбен Дж. Выступление в Сенате 7 октября 2021 года. URL : <https://centerforpoliticsanalysis.ru/experts/view/id/2037>
2. Агамбен Дж. Изобретение эпидемии. URL : <https://centerforpoliticsanalysis.ru/position/read/id/izobretenie-epidemii>
3. Агамбен Дж. Зараза. URL : <https://centerforpoliticsanalysis.ru/position/read/id/zaraza>
4. Агамбен Дж. Размышления о чуме. URL : <https://centerforpoliticsanalysis.ru/position/read/id/razmyshlenija-o-chume>
5. Агамбен Дж. Социальное дистанцирование. URL : <https://centerforpoliticsanalysis.ru/position/read/id/sotsialnoe-distantsirovanie>
6. Ахмед А. Джордже Агамбен: Есеї про COVID-19 та критика навколо текстів. URL : <https://supportyourart.com/stories/agamben-covid-19/>
7. Акунин В. М. Перепетиия права и (не)нарушение : Дж. Агамбен читает К. Шмитта. *Философские контексты современности: принцип ratio и его пределы. ФИКОС 2020: сборник статей I Международной научно-практической конференции; Ижевск, 28-29 февраля 2020 г. / отв. ред. Н. Б. Полякова, сост. А. А. Шамиурин. Ижевск: Изд. центр «Удмуртский университет», 2020. С. 208 – 211.*
8. Воропай Т. С. Джорджо Агамбен о чрезвычайном положении. *Форум права*. 2015. Вып. 4. С. 45 – 48.
9. Прохоров Е. А. Концепт сообщества в современной социальной онтологии : Ж.-Л. Нанси и Дж. Агамбен. *Гуманитарный вектор*. 2021. Т. 16. № 2. С. 8 – 15.
10. Марченко А. В. Біополітика як технологія реалізації влади на макрорівні у філософському дискурсі М. Фуко. *Гілея*. 2019. Вып. 146 (№ 7). Ч. 2. Філософські науки. С. 86 – 89.
11. Самовольнова О. В. Социально-философский анализ основных концепций биополитики : М. Фуко, Дж. Агамбен, А. Негри. *Вестник РГГУ Серия : Философия. Социология. Искусствоведение*. 2017. № 4 – 2 (10). С. 261 – 271.
12. Яркеев А. В. Концепция биополитики и её генеалогия. *Научный журнал «Дискурс-Пи»*. 2020. № 1 (38). С. 50 – 59.
13. The importance of philosophy in times of crisis, theme of World Philosophy Day 2020. URL : <https://en.unesco.org/news/importance-philosophy-times-crisis-theme-world-philosophy-day-2020>